

Fra Mato Topić
Rama i Ramljaci u zavičaju i iseljeništvu, I. – III.
 Franjevački samostan Rama – Šćitu, Rama – Šćitu 2007.

Zasluge su franjevaca za opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovci nemjerljive. Nisu se fratri, ni u povijesti ni danas, ograničili isključivo na karitativno, nego i na kulturno djelovanje. Fra Marko Topić, rođen u Triščanima u Donjoj Rami, još je u teškim ratnim vremenima pokrenuo časopis vareških Hrvata „Bobovac“ te ondje počeo prikupljati etnografsku građu, danas izloženu u franjevačkome samostanu na Šćitu, a 2007. objavio je trosvezačnu monografiju *Rama i Ramljaci u zavičaju i iseljeništvu* u kojoj donosi i mnoštvo vrijednih onomastičkih podataka. Kako je knjiga namijenjena prije svega samim Ramljacima, razumljivo je da se autor nije služio znanstvenim meta-jezikom, no obilje antroponomastičkih i toponomastičkih podataka koji se u ovoj monografiji nalaze zavrjeđuje posebnu pozornost i velik je poticaj za buduće istraživače. Upravo zato ovo nije uobičajen prikaz, nego više pokušaj da se potaknu istraživanja u doglednoj budućnosti jer navedena građa u ovoj monografiji nije onomastički obrađena, a iznimno je zanimljiva.

U monografiji su pobrojana ramska naselja, uz svako se naselje donosi is-crpan opis zemljopisnoga položaja naselja, zaseoci (ako ih naselje ima), popis mikro-toponima, kratak pogled u prošlost naselja, popis poginulih u Drugome svjetskom ratu, popis poginulih u Domovinskome ratu te popis stanovnika i iseljenika pojedinih sela od sredine 19. st. do danas. Ogromna je to građa za proučavanje osobnih imena i prezimena, no autor, po mojoj procjeni, donosi i oko 4.000 toponima. Rama je dosada bila razmjerno poznata iz dijalektološke literature kao kraj u kojem je očuvan akut, ali nam je s onomastičkoga gledišta razmjerno nepoznata. Milan Nosić obradio je u knjizi *Prezimana zapadne Hercegovine* (1998.) veći dio ramskih prezimena, ali se ona obrađuju u širemu kontekstu iako je Rama po mnogo čemu posebna. Ako ni zbog čega, onda zbog položaja na granici Hercegovine i Bosne. Fra Marko Topić toponime i antroponime rijetko tumači, a kad to čini, donosi i narodnu predaju, a na onomastičarima je da odrede postanje i tvorbu pobrojanih onima. Već sam na prvi pogled naišao na zanimljivo otkriće. U toponimu *Mukoš* vjerojatno se krije ime pretkršćanske boginje plodnosti Mokoš, a sanktoremi *Sutivani* (*sanctus Iohannes*) i *Varvara* (sveta je Barbara zaštitnica rudara) svjedoče o vjerojatnom postojanju starih crkava na tome području. Posebno je bogat hidronimijski sloj u kojemu nalazimo i tragove predrimskog (možda ilirskog, kako navodi Petar Skok) supstrata kojemu pripada hidronim Rama po kojemu je nazvan čitav kraj.

S obzirom na činjenicu da su u središtu zanimanja ove knjige sami Ramljaci, načinio sam ogleđnu antroponomijsku raščlambu ramskih prezimena kako bih dobio uvid u ramski antroponimijski sustav. Za iscrpniju će raščlambu biti potrebno dodatno istraživanje: zbog toga što prezimena nisu naglašena (igrom slučaja znam da prezime Babić u Rami potječe od apelativa *baba* jer počesto jedem u konobi *Izvor* u vlasništvu *Mije Babića* rodom iz Šlimca), ali i zato što je, pogotovo kod prezimena nadimačkoga postanja, potreban dublji uvid u mjesnu povijest, migracije te u mjesni način imenovanja. Od 369 pobrojanih prezimena čak je 48 višerječnih (1 trorječno i 47 dvorječnih). Kod tih je prezimena dvojbeno jesu li ona takva i u službenoj uporabi. Kako su dvorječna prezimena česta u uporabi u Cetinskoj krajini koja je dobrim dijelom naseljena iz Rame, očito je da je kategorija obiteljskoga nadimka (obiteljski su se nadimci pridavali uz prezime kao dopuna službenoj imenskoj formuli, a s vremenom su postali dijelom prezimena) jedna od antroponomastičkih spona između Cetinske krajine i Rame.

Od osobnoga je pak imena tvoreno 149 prezimena. Od toga je kršćanskim imenima motivirano čak 89 prezimena. Među njima nalazim velik broj prezimena motiviranih različitim inačicama osobnoga imena Ivan (i mocijskom tvorbom od njega izvedenih ženskih imena) kao što su *Čivić* (< *Čivo* < *Đivo*), *Džanko* (< *Džano* < *Žan* < *Ivan*), *Ivančević* (< *Ivanko*), *Ivančić* (< *Ivanac*), *Ivandić* (< *Ivanda/Ivandija*), *Ivanika*, *Ivanko*, *Ivić*, *Jonjić* (rum. *Jon*) i *Zane* (< *Zvane*), a jedan je dio prezimena motiviran svetcima kršćanskoga istoka *Kuraja* (< *Kuril* < *Ćiril*), *Lesko* (< *Lesandro* < *Aleksandar*), *Tanjić* (< *Atanasije*) i *Vasilj* (< *Vasilije*). Narodnim je imenom motivirano 49 prezimena od kojih su najčešća imena izvedena od složenih imena *Biloslav* (*Bilić*, *Biloš*, *Bilušković*), *Miloslav* (*Milas*, *Miletić*, *Miličević*, *Milišić*, *Milošević*), *Radomir/Radoslav* (*Radić*, *Radoš*, *Raduljica*, *Rajić*, *Rajić*, *Rajković*, *Rako*) i *Vukoslav* (*Vučemil*, *Vukoja*). Tu se Rama razlikuje poprilično od Donje Hercegovine, u kojoj je franjevačka prisutnost bila minimalna, u kojoj je više imena tvoreno prema narodnim nego prema kršćanskim imenima. Tri su prezimena tvorena od muslimanskoga imena, dva od mađarskoga (*Laco*, *Šandro*) te jedno od albanskoga (alb. *Šitum* ‘sveti Toma’).

Zanimanjem nositelja motivirano je 18 ramskih prezimena. Izdvajam prezimena *Bilandžija* (< bilandžija ‘remenar’), *Faletar* (< faletar ‘gatar’), *Kovčelija* (< kovčelija ‘obrtnik koji izrađuje kopče’), *Kutleša* (kutlar ‘obrtnik koji izrađuje čaše’), *Meter* (< mehter ‘član skupine svirača’), *Šekerija* (< šekerija ‘slastičar’).

Podrijetlom je nositelja motivirano 19 prezimena. Rodovi *Betunjac* i *Bitunjac* u Ramu su pristigli iz Rude kod Sinja. Taj rod inače potječe iz Radetića kod neumskoga Gradca gdje je nosio prezime *Daničić*, ali se jedna grana toga roda odselila u selo Bitunju (*Bitun* < *Vitun* < *Vitus* ‘Vid’) kod Stoca i odande preselila u Zviroviće u Brotnju gdje je rod primio novo prezime. *Rotimi* su pak prezime dobili po seli Rotimlja nedaleko od Stoca odakle potječu.

Najveći broj prezimena u Rami nadimačkoga je postanja, njih čak 181. Nastanak je samih nadimaka raznorodan. Mogli su nastati prema majčinu prezimenu (*Franjušić, Kolakušić, Malekinušić*), nazivu za biljku (npr. *Zelenika, Zovko* < zova ‘bazga’) ili životinju (npr. *Čavar* < čavar ‘ovan’, *Tučić* < tuka ‘pura’), prema tjelesnim manama (*Čolić, Romić* i *Topal* nadimci su koji su se nadijevali hromim ljudima), vanjštini (*Gagro*: kozičast, *Karačić*: crnomanjast, *Škoro*: čovjek smežurane kože), raznovrsnim predmetima i jelima (*Đapić*: opanak, *Kelava*: vrsta sira, *Keškić*: ječmena ili pšenična kaša s kokošnjim ili janječim mesom, *Korda/Kordić*: sablja, *Kustura*: nožina, *Sivrić*: civrije ‘nožice, kliješta’, *Tipurić*: *krpa*), rodbinskim odnosima i raznim nazivima za djecu (*Brajko, Dedić, Kopilaš, Menduš*: dugo dojeno dijete, *Nevistić*), pa čak i pića i začina (*Bevanda, Kvasina*). Za određeni je broj prezimena nadimačkoga postanja nemoguće utvrditi na koji su način motivirana. Tako se prezime *Bešker* može izvoditi i od turskoga apelativa koji označuje kolijevku i od rumunjskoga koji označuje mjehur, prezime *Bazina* jedni izvode od imena Bazilije, drugi od fitonima bazga, a treći od zoonima fazan itd. U prezimenima nadimačkoga postanja uočuvani su tragovi romanskih jezika i turskog, a posebno je zanimljiv obilno zastupljen albanski jezični sloj. Kod prezimena nastalih prema albanskim apelativima uvijek ostaje otvoreno pitanje jesu li prežitak ilirskoga supstrata, je li riječ o tragu balkanskoga latinizeta ili o izvornome albanskom apelativu posuđenomu tijekom migracija albanskih stočara prema našim krajevima.

I ovdje ne bi smio biti kraj. Spomenuta je građa dijelom objavljena i na *Ramskome internetskom portalu*, lako je dostupna i samo čeka na obradbu.

Domagoj Vidović